

ANALIZA NORMATIVNOG OKVIRA DELOVANJA SUDA U POSTUPKU PREMA MALOLETNICIMA¹

Maša Marković²

Promena društvenih vrednosti i načina života, kao i vaspitna zapuštenost, uz nedovoljno razvijenu psihičku i socijalnu zrelost maloletnika, te delovanje bioloških i drugih faktora u periodu adolescencije, zahteva reakciju pravnog sistema u pogledu kreiranja normativnih i institucionalnih rešenja koja će omogućiti ostvarivanje efekata generalne i specijalne prevencije. Stoga, autor kritički analizira zakonsku regulativu koja se odnosi na postupak prema maloletnicima, uz upoređivanje sa normativnim rešenjima koja se primenjuju u opštem krivičnom postupku, odnosno u postupku protiv punoletnih lica. Tom prilikom, posebna pažnja usmerena je na analizu članova Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji se odnose na propisivanje uloge, odnosno ovlašćenja i obaveza suda u postupku prema maloletnicima. Posebna pažnja usmerena je na predstavljanje zakonskih normi kojima je uređeno pokretanje i vođenje postupka prema maloletnicima, uz isticanje njihovih nedostataka, sa ciljem još preciznijeg definisanja pravnog položaja suda, kao i svih ostalih funkcionalno određenih krivičnoprocesnih subjekata koji se staraju o dobrobiti maloletnih učinilaca krivičnih dela. U postupku u kojem je dominantna primena načela procesne protektivnosti koje omogućava postojanje dosta neformalne sudske procedure u odnosu na tok opšteg krivičnog postupka, uz upotrebu brojnih diskrecionih ovlašćenja postupajućeg sudije za maloletnike, te primenu principa po kome težina određenog izvršenog krivičnog dela nije od presudnog značaja za definisanje krivičnopravne reakcije prema konkretnom maloletniku, nesporno je da postoji potreba kontinuiranog unapređenja pravnog okvira, kao i jačanje kapaciteta maloletničkog pravosuđa.

Ključne reči: *maloletničko pravosuđe, postupak prema maloletnicima, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*

---

1 Rad predstavlja modifikovani deo master rada na temu „Uloga suda u postupku prema maloletnicima“, odbranjenog na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu tokom akademske 2022/2023. godine.

2 masa.markovic@yahoo.com

Uvod

Svako izvršeno krivično delo predstavlja neuspeh kako pojedinca, tako i društva kojem on pripada. Ipak, potreba za pojačanom pažnjom celokupnog socijalnog i pravnog sistema postoji kada je učinilac krivičnog dela maloletnik koji pripada starosnoj kategoriji od koje se očekuje da predstavlja buduće nosioce društvenog napretka. S obzirom na navedeno, zahteva se kontinuirano praćenje i poboljšanje postojeće zakonske regulative u predmetnoj oblasti, sa ciljem kontinuiranog usavršavanja načina postupanja sa maloletnicima, pronalaženja novih i unapređivanje već postojećih sredstava i mera koje se mogu primenjivati u odnosu na maloletne delinkvente. Stoga, autor se opredelio za analizu normativnog okvira delovanja suda u postupku prema maloletnicima, imajući u vidu da se pored odredbi Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koje se primenjuju kao *lex specialis*, u procesnim situacijama koje njima nisu definisane, supsidijarno ili primenjuju pravila Zakonika o krivičnom postupku kao *lex generalis* ili svoju funkciju ostvaruju opšta pravila o analognom postupanju. Samim tim, u uslovima u kojima se propisuje i (ne)primenjuje funkcionalno spajanje pripremnog postupka i faze suđenja, povišena procesna diskrecija uz terminološku povlašćenost, hitnost u postupanju i druga opšta pravila postupka prema maloletnicima, postoji potreba za redovnim praćenjem, procenjivanjem i unapređenjem nacionalnog zakonodavstva i ujednačavanjem sudske prakse u predmetnoj oblasti.

Nadležnost suda u postupku prema maloletnicima

Primena zakonskih rešenja o konstituisanju posebnih funkcionalnih oblika sudovanja maloletnicima u okviru sudova opšte nadležnosti za posledicu ima da se u okviru njih formiraju sudska veća za maloletnike u kojima postupaju sudije specijalizovane za bavljenje maloletničkom delinkvencijom (Reljanović, 2010, 142). Samim tim, govori se o funkcionalnom razdvajanju krivičnog postupka shodno uzrastu lica protiv koga je pokrenut postupak, odnosno o postojanju posebnog postupka prema maloletnicima u odnosu na opšti postupak prema punoletnim licima. Pored Republike Srbije, ovakav pristup, u neznatno modifikovanom obliku, usvojen je u Italiji, kao i u Nemačkoj, koja razlikuje porotno veće za maloletnike, veliko veće za maloletnike, kao i krivičnog sudiju kao sudiju za maloletnike (Škulić, 2021, 27).

Jedna od osnovnih zakonskih procesnih pretpostavki za pokretanje i vođenje, kako opšteg krivičnog postupka, tako i postupka prema maloletnicima, jeste propisana nadležnost za postupanje u određenoj pravnoj stvari. Dok se u opštem krivičnom postupku određivanje nadležnosti suda zasniva na apstraktnoj težini i vrsti krivičnog dela koje je predmet krivičnog postupka, u pogledu postupka prema maloletnicima u Republici Srbiji propisana je isključiva nadležnost viših sudova u prvom stepenu (Knežević, 2010, 112). *Ratio legis* određivanja viših sudova kao prvostepenih sudova u postupku prema maloletnicima zasnivao se na nameri donosilaca Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica³ (u daljem tekstu: ZM) da ukažu na veliki značaj navedenog postupka, čije se vođenje poverava sudovima koji se inače u prvom stepenu, po pravilu, bave težim krivičnim delima, pri čemu su smatrali da se tako omogućava i jednostavnija specijalizacija sudija za maloletnike, s obzirom na znatno manji broj viših sudova nego osnovnih.⁴ Ipak, postavlja se pitanje šta su tada predstavljale, kao i danas, stvarne prepreke u omogućavanju pružanja formalne specijalizacije sudija osnovnog suda. Kao drugostepeni sud u postupku prema maloletnicima postupa neposredno viši sud – apelacioni sud, dok Vrhovni sud Srbije ima nadležnost u pogledu odlučivanja o podnetim zahtevima za zaštitu zakonitosti.

Kako u pogledu određivanja stvarne nadležnosti, tako i u pogledu određivanja mesne nadležnosti, u srpskom pravnom sistemu govorimo o postojanju specifičnosti u odnosu na pravila koja se primenjuju u opštem krivičnom postupku. U prilog tome govori da ono što je propisano kao osnovno pravilo za određivanje mesne nadležnosti u opštem krivičnom postupku predstavlja izuzetak u postupku prema maloletnicima i obrnuto. Dok je primarni kriterijum za utvrđivanje mesnog odnosa između krivične stvari i područja suda u opštem krivičnom postupku mesto izvršenja krivičnog dela (*forum loci delicti comissi*), u postupku prema maloletnicima, shodno članu 45 ZM, reč je o mestu prebivališta maloletnika (*forum domicili*). Zakonodavac dalje, u istom članu, propisuje da je, ukoliko maloletnik nema prebivalište ili ono nije poznato, nadležan sud boravišta maloletnika (*forum residentiae*). Jedan od osnovnih razloga zašto se zakonodavac opredelio da primarno bude nadležan sud mesta prebivališta, odnosno boravišta maloletnika, leži u tome

3 Službeni glasnik RS, br. 85/2005.

4 U članu 42 stav 1 ZM navodi se „okružni sud” kao prvostepeni sud, jer su u vreme kada je usvojen ovaj zakon, prvostepeni sudovi bili opštinski i okružni sudovi, ali su kasnijom reformom našeg sudskog organizacionog prava, ti sudovi označeni kao osnovni i viši sudovi (Škulić, 2020: 148).

što se ispitivanje same ličnosti maloletnika, socijalno-psiholoških prilika u kojima živi, prognoziranje njegovog daljeg razvoja, te organizovanje njegovog prevaspitavanja najbolje ispituje u sredini u kojoj maloletnik prebiva ili boravi (Škulić i Stevanović, 1999, 117). Tek se kao supsidijaran kriterijum, u istom članu, navodi da se postupak može sprovesti pred sudom boravišta maloletnika, a koji ima prebivalište ili pred sudom mesta izvršenja krivičnog dela, odnosno pred sudom na čijem području se nalazi zavod ili ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u kojoj se maloletnik nalazi, ako je očigledno da će se pred tim sudom lakše sprovesti postupak.

Kada je reč o funkcionalnoj nadležnosti srpskog maloletničkog pravosuđa, propisano je da sud u prvom stepenu postupa u dva funkcionalna oblika. Fazu pripremnog postupka prema maloletniku vodi sudija za maloletnike, dok u postupku pred većem, pored sudije za maloletnike kao predsedavajućeg, postoji dvoje porotnika. To znači i da po pitanju funkcionalne nadležnosti uočavamo odstupanje u odnosu na opšti krivični postupak, s obzirom da sudija za maloletnike postupa i u pripremnom postupku i u fazi suđenja. Stoga, ono što u opštem postupku predstavlja razlog za obavezno izuzeće sudije, uzimajući u obzir nemogućnost da sudija koji je vodio istragu sudi i na glavnom pretresu, u postupku prema maloletnicima smatra se odstupanjem koje je potrebno, a sa ciljem obezbeđivanja kontinuiteta i celovitosti, usled maksimalne funkcionalne povezanosti pojedinih delova procedure (Škulić i Stevanović, 1999, 126). U drugom stepenu, shodno članu 43 ZM, nadležno je veće za maloletnike neposredno višeg suda, koje je sastavljeno od troje sudija i određuje se rasporedom poslova u tom sudu. Kad veće za maloletnike sudi na pretresu, sastoji se od dvoje sudija i troje sudija – porotnika.

Pripremní postupak prema maloletnicima

Umesto faze istrage i podizanja optužnice, sa sudskom kontrolom optužbe, pokreće se i vodi pripremní postupak prema maloletnicima (Đurđić, 2015, 99). Svrha pripremnog postupka prema maloletnicima je drugačija u odnosu na suštinu istrage u opštem krivičnom postupku, s obzirom na postojanje dvostrukog cilja, odnosno usmerenost sudije za maloletnike i na utvrđivanje ličnih i socijalnih karakteristika maloletnika. Razlika postoji i u pogledu funkcionalne nadležnosti i pokretanja samog postupka, budući da, sa jedne strane, sudija svoju saglasnost, sa optužnim aktom tužioca, u opštem

krivičnom postupku pokazuje kroz donošenje rešenja o sprovođenju istrage, dok u slučaju pokretanja pripremnog postupka prema maloletniku izostaje formalna saglasnost sudije za maloletnike sa zahtevom javnog tužioca za maloletnike za njegovo pokretanje (Knežević, 2010, 191). Takođe, pored obaveznosti vođenja pripremnog postupka prema maloletniku, razlika je uočljiva i po pitanju načina izvođenja krivičnoprocesnih radnji, s obzirom da sudija za maloletnike ima slobodu da, uz poštovanje određenih zakonskih pravila, sam određuje način njihovog izvođenja.

Posmatrano sa aspekta pokretanja postupka od strane javnog tužioca za maloletnike, u članu 57 stav 2 ZM propisano je da se postupak prema maloletniku pokreće za sva krivična dela samo po zahtevu javnog tužioca za maloletnike koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih. Prvo, to znači da je jedini ovlašćeni tužilac javni tužilac, koji pritom ima i formalnu potvrdu svoje specijalizovanosti za rad sa ovom starosnom kategorijom. Drugo, procesno rešenje u vidu nepostojanja privatnog tužioca, kao i nemogućnost da oštećeni krivičnim delom koje se goni *ex officio* učestvuje kao supsidijarni tužilac u postupku prema maloletnicima, ogleda se u argumentaciji da se od privatnog tužioca i oštećenog kao tužioca ne može očekivati da će, usled postojanja ličnog interesa, u dovoljnoj meri voditi računa o opštim interesima samog maloletnika u toku postupka i nakon postupka (Lazarević i Grubač, 2005, 113). Ipak, u članu 57 stav 2 ZM propisuje se da se, za krivična dela za koja se goni po predlogu ili privatnoj tužbi, postupak može pokrenuti ako je oštećeni stavio predlog za pokretanje postupka nadležnom javnom tužiocu za maloletnike u roku predviđenom u članu 53 stav 2 Zakonika o krivičnom postupku⁵ (u daljem tekstu: ZKP), odnosno u roku od tri meseca od saznanja za delo i učinioca krivičnog dela.

Da li će pripremni postupak prema maloletniku biti započet, zavisi od toga da li će se sa zahtevom za pokretanje pripremnog postupka prema maloletniku složiti ili ne sudija za maloletnike. U slučaju potvrdnog odgovora, sudija ne donosi nikavo posebno rešenje o pokretanju pripremnog postupka prema maloletniku, te se on smatra započetim preduzimanjem prve radnje u postupku od strane sudije za maloletnike (Vuković, 2002, 462). To znači da nije ostavljena mogućnost podnošenja žalbe na ovo rešenje, sa ciljem da se izbegne usporavanje postupka prema maloletniku, pri čemu bi ostavljanje kratkog roka za podnošenje žalbe, kao u slučaju opšteg krivičnog postupka,

---

5 Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka US i 65/21 – odluka US

osnažilo procesnu poziciju samog maloletnika, a ne bi značajno usporilo sam postupak (Škulić i Stevanović, 1999, 180).

Kada je reč o pokretanju pripremnog postupka prema maloletniku na osnovu odluke veća za maloletnike neposredno višeg suda, shodno članu 63 stav 1 ZM, sudija za maloletnike obavezan je da zahteva odluku veća za maloletnike neposredno višeg suda uvek kada se ne slaže sa zahtevom javnog tužioca za maloletnike o pokretanju pripremnog postupka. Nasuprot tome, uzimajući u obzir član 57 stav 3 ZM ili član 58 stav 4 ZM, oštećeni ima samo mogućnost, ali ne i obavezu, da traži odluku veća za maloletnike neposredno višeg suda u slučajevima kada se ne slaže sa odlukom javnog tužioca za maloletnike o nepodnošenju zahteva za pokretanje pripremnog postupka, odnosno o necelishodnosti pokretanja postupka prema maloletniku (Soković i Bejatović, 2009, 135). Mogućnošću preispitivanja celishodnosti zahteva javnog tužioca za maloletnike za pokretanje pripremnog postupka prema maloletniku dodatno se garantuje zaštita načela pravne sigurnosti, jer je to još jedan od mehanizama za izbegavanje potencijalno nepotrebnog pokretanja postupka prema maloletniku (Kovačević, 2021, 143). Naime, u članu 57 stav 3 ZM definisano je da je javni tužilac za maloletnike, ukoliko ne pokrene postupak prema maloletniku, smatrajući da ne postoje opšti zakonski uslovi za krivično gonjenje maloletnika, obavezan da, u roku od osam dana, o tome obavesti oštećenog. Oštećeni može, u roku od tri dana od saznanja, odnosno u roku od tri meseca od odbacivanja krivične prijave, zahtevati od veća neposredno višeg suda da pokrene postupak.

Nepokretanje postupka prema maloletnicima može biti i posledica procene necelishodnosti krivičnog gonjenja maloletnika, odnosno primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja prema maloletniku. U članu 58 stav 1 ZM definisano je da je reč o krivičnim delima za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, pri čemu nema procesnih smetnji za krivično gonjenje, jer postoje dokazi iz kojih proizilazi osnovana sumnja da je maloletnik učinio krivično delo, ali i procena javnog tužioca da, shodno prirodi krivičnog dela i okolnostima pod kojima je učinjeno, ranijem životu maloletnika i njegovim ličnim svojstvima, ne bi bilo celishodno voditi postupak prema njemu. U stavu 3 tog člana propisana je ista mogućnost postupanja javnog tužioca, uzimajući u obzir okolnost da je u toku izvršenje vaspitne mere ili kazne, te da se svrha vođenja postupka i izricanja krivične sankcije za drugo krivično delo ne bi ostvarila. Ipak, u ovom slučaju, pored oštećenog krivičnim delom, pravo na iniciranje odluke veća neposredno višeg suda o pokretanju postupka prema maloletnicima, ima i

organ starateljstva. Ovlašćena lica to mogu učiniti, shodno članu 58 stav 4 ZM, u roku od osam dana od dana prijema obaveštenja, odnosno tri meseca od dana odbacivanja krivične prijave, tj. predloga oštećenog za pokretanje postupka, ako o nepokretanju nisu bili obavešteni. Uočava se da ne postoji zakonska odredba koja obavezuje javnog tužioca za maloletnike da prilikom tog obaveštavanja navede razloge zbog kojih se postupak prema maloletniku ne pokreće, što otežava procesnu mogućnost iniciranja sudske kontrole od strane navedenih subjekata (Knežević, 2010, 171). Takođe, nije neophodno obrazložiti razloge zbog kojih oštećeni, odnosno organ starateljstva, zahtevaju preispitivanje odluke javnog tužioca o nepokretanju postupka prema maloletniku, ali se od organa starateljstva, po prirodi stvari, očekuje odgovarajuće objašnjenje zašto smatra da je vođenje krivičnog postupka u interesu konkretnog maloletnika (Škulić, 2020, 211).

Nakon što pribavi spise i na sednicu pozove javnog tužioca za maloletnike, prema članu 59 ZM, veće neposredno višeg suda, odnosno veće apelacionog suda, odlučiće o zahtevu oštećenog i/ili organa starateljstva. U slučaju da veće neposredno višeg suda odluči pozitivno, te donese rešenje kojim se pokreće postupak protiv volje javnog tužioca, možemo o govoriti o postojanju optužnog akta *sui generis*, jer omogućava supstituciju zahteva javnog tužioca, pri čemu potiče od organa čija je funkcija presuđenje, a ne optuženje (Škulić i Stevanović, 1999, 186). Propisivanjem zakonske obaveze učestvovanja javnog tužioca za maloletnike u postupku koji nije sam inicirao, a koje predstavlja upadljivo odstupanje od delovanja načela akuzatornosti, ima za cilj efikasnije odvijanje postupka prema maloletniku, te moguće vršenje kontrolno-nadzorne funkcije u odnosu na izvršenje krivične sankcije prema maloletniku, ukoliko do njenog izricanja, odnosno izvršenja, bude došlo (Škulić, 2020, 218).

Ukoliko je pripremni postupak pokrenut i sproveden, a javni tužilac smatra da nisu dovoljno razjašnjene okolnosti iz člana 69 ZM, koje se tiču izvršenja krivičnog dela, zrelosti i drugih okolnosti u vezi sa ličnošću maloletnika i prilikama u kojima živi, ima mogućnost podnošenja zahteva za dopunu pripremnog postupka prema maloletniku. Ukoliko se sudija za maloletnike ne složi sa navedenim aktom, u smislu člana 63 stav 1 ZM, zatražiće da o tome odluči veće za maloletnike neposredno višeg suda (Soković i Bejatović, 2009, 142).

U slučaju kada javni tužilac za maloletnike smatra da su navedene okolnosti razjašnjene u potrebnoj meri, podneće predlog za izricanje krivične

sankcije. Govorimo o vrsti optužnog akta kojim se omogućava ulazak postupka u drugu procesnu fazu, koja podrazumeva postupak pred većem za maloletnike (Škulić i Stevanović, 1999, 226). Pri tom, u navedenom predlogu, dozvoljeno je da naznači da li pogodnijim smatra ostvarivanje mera zavodskog ili vanzavodskog tretmana (Perić, 2007, 143). Ipak, posmatrajući zakonom definisan sadržaj samog predloga, u članu 69 stav 2 ZM nije propisana mogućnost da javni tužilac za maloletnike predloži izricanje konkretne krivične sankcije, pri čemu nisu jasni razlozi za postojanje ovakvog vida ograničenja, s obzirom da, shodno članu 78 stav 1 ZM, predlozi javnog tužioca za maloletnike svakako ne obavezuju sud. Takođe, jednim predlogom da se maloletniku izrekne krivična sankcija može se obuhvatiti više krivičnih dela ili više maloletnika kao učinilaca krivičnih dela, pod uslovom da se po opštim pravilima može sprovesti jedinstveni postupak i doneti jedna odluka (Stojanović i sar., 2018, 300).

Javni tužilac za maloletnike ima mogućnost samostalnog odlučivanja o primeni načela oportuniteta krivičnog gonjenja iz člana 58 ZM sve do trenutka podnošenja zahteva za pokretanje pripremnog postupka sudiji za maloletnike, a nakon toga može mu podneti samo obrazloženi predlog za obustavu postupka (Škulić, 2017, 489). Samim tim, o predlogu za obustavu postupka, javni tužilac za maloletnike će, shodno članu 70 stav 1 ZM, obavestiti i organ starateljstva, koji je dužan da, ako se ne slaže sa predlogom javnog tužioca za maloletnike, o tome obavesti sudiju za maloletnike u roku od osam dana od dana prijema obaveštenja javnog tužioca za maloletnike. Od stava sudije za maloletnike i organa starateljstva zavisi dalja sudbina predloga javnog tužioca za maloletnike o obustavi postupka, s obzirom da, shodno članu 70 stav 2 ZM, usled suprotstavljenih mišljenja ova dva funkcionalno određena krivičnoprocesna subjekta, odlučuje veće neposredno višeg suda. U narednom članu istog zakona propisano je da veće, tom prilikom, može da izneti predlog usvoji ili ne ili da zahteva uslovnu obustavu postupka.

Javni tužilac za maloletnike, uzimajući u obzir član 71 stav 1 ZM, može da podnese predlog da se postupak prema maloletniku obustavi, ali pod određenim uslovom. Od maloletnika se očekuje da prihvati i ispuni jedan ili više vaspitnih naloga propisanih u članu 71 stav 1 tačka 1-3 ZM: poravnaje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela, uz neophodan pristanak oštećenog; redovno pohađanje škole ili redovno odlazanje na posao i/ili uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja. Ukoliko se sudija za

maloletnike složi sa navedenim predlogom, on može, za razliku od javnog tužioca za maloletnike, da zahteva primenu svih vaspitnih naloga definisanih u članu 7 ZM, odnosno još i vaspitni nalog pod nazivom podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, kao i uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu. Potrebno je uočiti da je reč o vaspitnim nalogima koji su u osnovi medicinskog karaktera, te je iz tog razloga zakonodavac mogućnost njihove primene poverio sudu (Perić, 2007, 147).

Ukoliko se sudija za maloletnike ne složi sa predlogom javnog tužioca za maloletnike, o tom predlogu odlučiće veće za maloletnike. U članu 71 stav 2 ZM, za razliku od člana 70 stav 2 ZM, nije navedeno da u slučaju neslaganja postupka veće za maloletnike višeg suda, te ovu odredbu treba tumačiti tako da je za odlučivanje po ovom predlogu nadležno veće za maloletnike prvostepenog suda. Ukoliko proceni da određivanje vaspitnog naloga nije celishodno, veće će doneti rešenje o obustavi postupka prema maloletniku. U suprotnom, prihvatiće predlog javnog tužioca za maloletnike, te odrediti jedan ili više vaspitnih naloga koje maloletnik treba da ispuni kao uslov za obustavu postupka prema njemu.

Postupak pred većem za maloletnike

Postupak pred većem za maloletnike je druga i završna faza prvostepenog postupka prema maloletnicima koja odgovara stadijumu glavnog pretresa u opštem krivičnom postupku (Đurđić, 2015, 99). Pravila ZKP koja se odnose na glavni pretres, shodno se primenjuju pred većem za maloletnike, uz mogućnost odstupanja usled nepostojanja celishodne primene u konkretnom slučaju. Odstupanja se mogu odnositi na posredno izvođenje dokaza, udaljavanje maloletnika sa sednice veća sa ciljem zaštite njegove ličnosti, odstupanje od načela objektivnog identiteta optužbe i odluke i slično (Lazarević i Grubač, 2005, 137-138).

Kada govorimo o postupku pred većem za maloletnike, imamo u vidu održavanje sednica veća, odnosno vođenje glavnog pretresa. Zakonodavac nije definisao precizne uslove pod kojima će se veće za maloletnike opredeliti za procesnu formu ove faze postupka. On je svakako, u članu 73 stav 2 ZM, propisao da se zavodske vaspitne mere i maloletnički zatvor, kao jedina

kazna za maloletnike, mogu izreći samo po održanom glavnom pretresu, a ostale vaspitne mere i na sednici veća. Takođe, sednica veća za maloletnike uvek se okončava rešenjem, a glavni pretres kako rešenjem, tako i presudom, u zavisnosti od krivične sankcije koja se prema maloletniku izriče. Stoga, uviđa se da je reč o specifičnosti u odnosu na opšta pravila krivičnog postupka.

U postupku prema maloletnicima, jedina presuda koja se može doneti je osuđujuća presuda kojom se maloletniku, nakon održanog glavnog pretresa, izriče kazna maloletničkog zatvora. Ona se, shodno članu 40 stav 2 ZM i članu 28 ZM, odnosno usled ispunjenosti zakonskih uslova, može odnositi i na mlađe punoletno lice, u odnosu na krivično delo koje je izvršio kao maloletnik. Bez obzira da li je u pitanju stariji maloletnik ili mlađe punoletno lice, uzimajući u obzir član 78 stav 4 ZM, ova presuda ima sve neophodne zakonske elemente kao i presuda kojom se lice u opštem krivičnom postupku proglašava krivim.

Rešenje se u postupku prema maloletnicima donosi kada se prema maloletniku obustavlja postupak ili kada se prema njemu izriče vaspitna mera. Kada se rešenje o obustavljanju postupka prema maloletniku donosi usled postojanja razloga zbog kojih se u opštem krivičnom postupku donosi odbijajuća presuda, možemo govoriti o delovanju načela *ne bis in idem*, s obzirom da je onda reč o maloletniku prema kome je pravnosnažnim rešenjem izrečena vaspitna mera ili obustavljen postupak ili je doneta pravnosnažna presuda kojom je izrečena kazna maloletničkog zatvora. Takođe, to može biti i postojanje trajnih procesnih smetnji za krivično gonjenje, imajući u vidu situaciju u kojoj je maloletnik aktom amnestije ili pomilovanja oslobođen od krivičnog gonjenja ili se ono ne može preduzeti zbog zastarelosti ili neke druge okolnosti koja trajno isključuje krivično gonjenje. Uočava se da ne postoji mogućnost primene člana 422 stava 1 ZKP u postupku prema maloletnicima, s obzirom na nemogućnost da javni tužilac za maloletnike na sednici veća, odnosno na glavnom pretresu, odustane od krivičnog gonjenja maloletnika (Lazarević & Grubač, 2005, 141). U slučaju da se rešenje o obustavi postupka prema maloletniku donosi kada postoji shodna primena razloga za donošenje oslobađajuće presude u opštem krivičnom postupku, reč je o postojanju razloga koji se odnose na to da delo koje je predmet postupka nije krivično delo, odnosno da nije dokazano da je maloletnik učinio krivično delo.

Ako veće za maloletnike donese rešenje o obustavi postupka prema maloletniku usled procene da nije celishodno izreći mu krivičnu sankciju, postavlja se pitanje na osnovu kojih zakonskih kriterijuma tom prilikom

postupa. Imajući u vidu da zakon ne sadrži odrednice kao u pogledu oportuniteta krivičnog gonjenja u članu 58 stav 3 ZM, u teoriji se smatra da se celishodnost u ovom slučaju ceni sa aspekta društvene opasnosti dela, uzimajući u obzir izvršenje lakših krivičnih dela ili težih, ali usled nedovoljnog životnog iskustva, zatim postojanje maloletnika kao učinioca usporenog duševnog razvoja, odnosno protek dužeg vremenskog perioda od izvršenja dela do momenta suđenja, te izricanja krivične sankcije (Škulić, 2020, 241)

Veće za maloletnike može proceniti da u konkretnom slučaju postoji potreba izricanja vaspitne mere. Tom prilikom, u izreci rešenja, maloletnik se ne oglašava krivim, usled primene odredbe 78 stav 3 ZM koja ima deklarativni karakter, zbog činjenice da je, sa stanovišta krivičnopravnih normi, delo maloletnika dokazano, kao i njegova krivična odgovornost (Škulić i Stevanović, 1999, 243). U obrazloženju rešenja neophodno je navesti činjenice i okolnosti od kojih zavisi vrsta odluke, njeno trajanje, kao i upozorenje da u slučaju nepostupanja po istoj, vaspitna mera može biti zamenjena drugom, težom vaspitnom merom (Mihajlović, 2012, 126).

Na kraju, neophodno je da veće za maloletnike, u okviru rešenja, odnosno presude, donese odluku o troškovima postupka koji je sproveden prema maloletniku i o imovinskopravnom zahtevu oštećenog. Veće za maloletnike će tom prilikom uzeti u obzir način okončanja postupka, vrstu sankcije koja je izrečena, a u određenim slučajevima i imovinsko stanje maloletnika. Maloletnik je, shodno članu 79 stav 1 ZM, obavezan da plati troškove postupka i ispuni imovinskopravni zahtev kada mu je izrečena kazna maloletničkog zatvora. Takođe, propisano je da ukoliko postupak bude obustavljen ili bude izrečena vaspitna mera, troškovi se pokrivaju iz budžetskih sredstava, a oštećeni svoj imovinskopravni zahtev može da istakne u parničnom postupku. Pri tom, postavlja se pitanje zašto je maloletnik kome je izrečena vaspitna mera, bez obzira što formalno nije oglašen krivim, ovakvom zakonskom formulacijom stavljen u privilegovan položaj, kako u odnosu na maloletnika kome je izrečena kazna, tako i u odnosu na punoletno lice (Škulić i Stevanović, 1999, 250). Zakon je u stavu 2 istog člana definisao samo mogućnost da maloletnik prema kome nije izrečena kazna plati troškove postupka i ispuni imovinskopravni zahtev, ali samo pod uslovom da ima prihode ili imovinu. Procenu ispunjenosti uslova vrši sud, shodno slobodnom sudijskom uverenju, a uzimajući u obzir samo onu imovinu koja je po svojoj vrednosti veća od imovine koja je neophodna za izdržavanje samog maloletnika, odnosno izuzetno, lica koje je po zakonu maloletnik dužan da izdržava (Škulić, 2020, 348).

Postupak po pravnim lekovima

U postupku prema maloletnicima, shodno članu 80 stav 1 ZM, žalba kao redovni pravni lek može biti izjavljena protiv presude kojom je maloletniku izrečena kazna maloletničkog zatvora, protiv rešenja kojim je maloletniku izrečena vaspitna mera, kao i protiv rešenja o obustavi postupka zbog postojanja nekog od razloga iz kojih se u opštem krivičnom postupku donosi odbijajuća ili oslobađajuća presuda. Kako se u proceduri prema maloletnicima javlja mogućnost primene načela oportuniteta prilikom donošenja odluka, budući da se rešenje o obustavi postupka može doneti i kada sud proceni da prema maloletniku nije celishodno izreći krivičnu sankciju, žalba se može izjaviti u odnosu na pitanje pravilnosti ocene oportuniteta u konkretnom slučaju (Škulić i Stevanović, 1999, 264). Iz stavova sudske prakse proizilazi da se žalba može izjaviti i protiv odluka o obustavi izvršenja i o izmeni izrečene vaspitne mere (Knežević, 2010, 228). Ovakvo postupanje propisuje i odredba člana 465 stav 1 ZKP, prema kojoj je žalba na rešenje dozvoljena, osim kada je navedenim zakonom izričito zabranjena. Primer je član 59 stav 2 ZM, u kojem je propisana nemogućnost izjavljivanja žalbe u pogledu rešenja veća za maloletnike o (ne)pokretanju postupka prema maloletniku, kao i član 51 stav 2 ZM, kojim je definisano da protiv rešenja o spajanju postupka prema maloletniku sa postupkom protiv punoletnog lica nije dozvoljena žalba.

Žalbu, prema članu 80 stav 1 ZM, u roku od osam dana od dana prijema rešenja, odnosno presude, mogu izjaviti sva lica koja u opštem krivičnom postupku imaju pravo žalbe protiv presude. Važno je istaći da je javni tužilac za maloletnike jedini krivičnoprocesni subjekat postupka koji se može žaliti kako na štetu, tako i u korist maloletnika. Ostali navedeni titulari prava na žalbu mogu se žaliti samo u njegovu korist, bez obzira na maloletnikovu volju (Škulić, 2020, 359). Oštećeni u postupku prema maloletnicima, pošto ne može imati svojstvo ovlašćenog tužioca, može izjaviti žalbu samo u pogledu odluke o troškovima (Knežević, 2010, 228-229). Takođe, postoje i lica u postupku prema maloletnicima koja sudsku odluku mogu pobijati samo u ograničenom obimu. Primer su lica iz člana 433 stav 4 ZKP, odnosno lica čiji je predmet oduzet ili od kojih je oduzeta imovinska korist pribavljena krivičnim delom ili imovina proistekla iz krivičnog dela, a koja se mogu žaliti samo u odnosu na takvu odluku suda.

Uočava se suspenzivno dejstvo žalbe u postupku prema maloletnicima, uzimajući u obzir nastupanje izvršnosti pre pravnosnažnosti rešenja, tj. presude, ali uz postojanje dva izuzetka, regulisana u članu 80 stav 2 ZM. On propisuje da žalba protiv presude, odnosno rešenja kojim je izrečena zavodska vaspitna mera zadržava izvršenje pobijane odluke ako sud, u saglasnosti sa roditeljima maloletnika i po saslušanju maloletnika, ne odluči drugačije.

Drugostepeno veće, shodno članu 81 stav 1 ZM, može preinačiti prvostepenu odluku izricanjem teže krivične sankcije prema maloletniku samo ako je to predloženo u žalbi. To je, po logici stvari, moguće jedino u žalbi izjavljenoj od strane javnog tužioca za maloletnike. U suprotnom, kada su žalbu izjavili ostali titulari tog prava, primenjuje se zabrana reformatio in peius, odnosno zabrana preinačenja na štetu maloletnika, u situaciji kada je izjavljena žalba u korist tog lica, a odnosi se na pravnu kvalifikaciju krivičnog dela i izrečenu krivičnu sankciju. Njen cilj je da podstakne izjavljivanje žalbe u korist maloletnika, bez straha da to može negativno da se odrazi na njegov položaj u sudskom postupku. Svakako, postavlja se pitanje šta se smatra težom krivičnom sankcijom čije je izricanje predloženo. To je nesporno u slučaju kada je izrečena vaspitna mera, a predlaže se izricanje kazne maloletničkog zatvora. Ipak, problem može postojati u pogledu vaspitnih mera, s obzirom da one ni u jednoj zakonskoj odredbi nisu razvrstane po težini, ali je ipak redosled kojim su izložene u zakonu identičan njihovom redosledu po težini, idući od lakših ka težim (Lazarević i Grubač, 2005, 149-150).

Kada govorimo o pravnim lekovima koji se mogu izjaviti protiv pravnosnažne sudske odluke u postupku prema maloletnicima, imamo u vidu zahtev za zaštitu zakonitosti i zahtev za ponavljanje krivičnog postupka.

Zahtev za zaštitu zakonitosti, shodo članu 82 ZM, može se podići u slučaju kada je sudskom odlukom povređen zakon, kao i kada je prema maloletniku nepravilno izrečena kazna ili vaspitna mera. U prvom slučaju, zakon je pogrešno primenjen na pravilno utvrđeno činjenično stanje (Knežević, 2010, 240). U drugom slučaju, kazna ili vaspitna mera je izrečena u granicama zakona, ali ne i shodno njenom zakonskom cilju (Lazarević i Grubač, 2005, 150), što znači da je veće za maloletnike pogrešno ocenilo postojanje potrebe za izricanjem krivične sankcije u konkretnom slučaju, to jest nije izabralo najadekvatniju krivičnu sankciju, odnosno nije pravilno odmerilo kaznu maloletničkog zatvora (Škulić i Stevanović, 1999, 274). Nedostatak postoji u tom smislu što u zakonskoj odredbi nije propisano na osnovu čega bi javni tužilac za maloletnike trebalo da nađe da su kazna ili vaspitne mere

nepravilno izrečene, s obzirom da nije propisan poseban postupak u kojem bi se prikupili i ocenili novi dokazi, što znači da jedino može da pruži ocenu ranije prikupljenog dokaznog materijala, a koji je prošao kroz sve instance prvostepenog i drugostepenog postupka (Lazarević i Grubač, 2005, 150).

Jedino Vrhovni javni tužilac može podneti zahtev za zaštitu zakonitosti, kako na štetu, tako i u korist maloletnika. Sa druge strane, maloletnik i branilac mogu to učiniti samo u maloletnikovu korist.

Zahtev za ponavljanje postupka prema maloletnicima podnosi se sa ciljem otklanjanja nedostataka u utvrđenom činjeničnom stanju, te donošenja pravilne i zakonite sudske odluke. S obzirom da se ovaj pravni lek primenjuje isključivo u korist maloletnika, ne može se zahtevati ponavljanje postupka koji je obustavljen pravnosnažnim rešenjem (Knežević, 2010, 240). Pored toga, protiv rešenja kojim nije prihvaćen predlog oštećenog za pokretanje pripremnog postupka ne može se tražiti njegovo ponavljanje, jer postupak nije ni pokrenut (Lazarević i Grubač, 2005, 150). Takođe, u postupku prema maloletnicima nikada ne može doći do ponavljanja postupka ukoliko se radi o suđenju u odsustvu, jer se maloletniku nikada ne može suditi na takav način (Perić, 2007, 167).

Zaključak

Bez obzira na izbor institucionalnog oblika reagovanja na maloletničku delinkvenciju, neophodno je postojanje kritičke analize zakonske regulative koja se primenjuje u odnosu na maloletnike, prvenstveno u pogledu pokretanja i vođenja postupka prema maloletnicima, eventualnom izboru krivičnih sankcija i učestvovanju prilikom njihovog primenjivanja, uz još preciznije definisanje pravnog položaja funkcionalno određenih krivičnoprocesnih subjekata koji se staraju o dobrobiti maloletnih učinilaca krivičnih dela. To onda za posledicu ima i postojanje stalnih evaluacija toka postupka prema maloletnicima, stvaranje konkretnih predloga za njegovu reformu, te eventualnu promenu i politike izricanja krivičnih sankcija prema navedenoj starosnoj kategoriji, kao i uvođenje novih mogućih načina ostvarivanja kontrolno-nadzorne funkcije pri izvršenju krivičnih sankcija prema maloletnicima.

S obzirom da je u sudskoj nadležnosti odlučivanje o osnovanosti inicijative za krivično gonjenje maloletnika, te da u srpskom pravnom sistemu

ne postoje posebni sudovi za maloletnike, već je reč o postojanju posebnih funkcionalnih oblika postupanja prema maloletnicima u okviru sudova opšte nadležnosti, to dovodi do zaključka da je neophodno kontinuirano jačanje kapaciteta maloletničkog pravosuđa, posebno imajući u vidu niz specifičnosti u odnosu na tok opšteg krivičnog postupka koji se vodi protiv punoletnih lica. Analizirajući pokretanje i tok prvostepenog postupka prema maloletnicima, koji se sastoji od pripremnog postupka i postupka pred većem za maloletnike, kao i vođenje drugostepenog postupka prema maloletnicima, koji je iskazan kroz postupak povodom redovnih ili vanrednih pravnih lekova, zaključuje se da razlika u odnosu na opšti krivični postupak postoji u pogledu načina njegovog pokretanja, cilja, faza i njihove (ne)obaveznosti, stvarne, funkcionalne i mesne nadležnosti, načina izvođenja krivičnoprocesnih radnji, vrste odluka kojima se okončava postupak, registra krivičnih sankcija koje se izriču, kao i u pogledu mnogih drugih karakteristika. Iz toga proizilazi da postupak prema maloletnicima karakteriše i specifičan pravni osnov, imajući u vidu poseban krivičnopravni tretman maloletnika i njegove lične karakteristike, ali i specifična struktura, usled modifikacija određenih procesnih stadijuma postupka prema maloletnicima. Pri tom, ne treba zaboraviti da se ostvarivanje svrhe postupka prema maloletnicima može ostvariti ne samo uz uvažavanje pravnih normi, već i moralnih i kulturnih normi, vrednosti i tradicije koja ima dominantan uticaj u društvu kojem maloletnik pripada, te od svih nas zajedno zavise i odgovori na problem duboko ukorenjene maloletničke delinkvencije.

Literatura

- Đurđić, V. (2015). Priroda, struktura i principi krivičnog postupka prema maloletnicima. U I. Stevanović (Ur.), *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja* (str. 91-104). Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Knežević, S. (2010). *Maloletničko krivično pravo – materijalno, procesno i izvršno*. Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Kovačević, M. (2021). *Uvod u maloletničko krivično pravo*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Lazarević, Lj., i Grubač, M. (2005). *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Justinijan.

- Mihajlović, M. (2012). Krivični postupak prema maloletnicima pred drugostepenim sudom. U Z. Stevanović (Ur.), *Maloletničko pravosuđe u Republici Srbiji* (str. 122-132). Centar za prava deteta.
- Perić, O. (2007). *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Službeni glasnik.
- Reljanović, M. (2010). Položaj maloletnika u uporednom krivičnom pravu. U G. Ilić (Ur.), *Uloga javnog tužioca u pravosudnom sistemu: sa posebnim osvrtom na problematiku efikasnosti krivičnog postupka i maloletničku delinkvenciju* (str. 121-153). Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.
- Soković, S., i Bejatović, S. (2009). *Maloletničko krivično pravo*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Stojanović, Z., Škulić, M., i Delibašić, V. (2018). *Osnovi krivičnog prava*. Službeni glasnik.
- Škulić, M. (2017). *Krivično procesno pravo*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Škulić, M. (2020). *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Službeni glasnik.
- Škulić, M. (2021). Jedan pogled na srpsko maloletničko krivično pravo: osvrt na važeće zakonske odredbe i analiza predloženih/očekivanih/mogućih novela. *KoPra: Kontinentalno pravo – časopis za održiv i skladan razvoj prava*, 5(5), 22-42.
- Škulić, M., i Stevanović, I. (1999). *Maloletni delinkventi u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*. Jugoslovenski centar za prava deteta.
- Vuković, S. (2002). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku sa sudskom praksom, obrascima i registrom pojmova*. Poslovni biro.
- Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05 (2005).
- Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka US i 65/21 – odluka US.

ANALYSIS OF THE NORMATIVE FRAMEWORK REGARDING THE ROLE OF THE COURT IN JUVENILE PROCEEDINGS

Maša Marković

Changes in social values and lifestyle, with educational neglect, insufficient psychological and social maturity of minors and the influence of biological and other factors during adolescence, necessitates a response from the legal system. This response should involve the creation of normative and institutional solutions to effectively achieve the goals of general and specific prevention. Consequently, the author critically analyzes the legal framework governing juvenile proceedings. Special attention is directed to the analysis of the Law on Juvenile Offenders and the Criminal Protection of Juveniles, particularly regarding the role, powers and responsibilities of the court in juvenile proceedings. The analysis focuses on the legal norms regulating the initiation and conduct of juvenile proceedings, highlighting deficiencies with the aim of refining the legal position of the court and other criminal procedure actors tasked with safeguarding the welfare of juvenile offenders. In proceedings dominated by the principle of procedural protectiveness which allows for a more informal judicial process, with the application of wide discretionary powers by the presiding juvenile judge and the principle that the severity of the committed offense is not decisive in defining the criminal response to the particular minor, it is clear that there is a need for the continuous improvement of the legal framework and the strengthening of the capacities of the juvenile justice system.

Keywords: juvenile justice, juvenile proceedings, Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Juveniles